

okoli 300.000 rok s tkanjem opraviti, ki so 4 milijone centov pavole sprele in potkale, in če se je od centa sprede in tkane pavole delavcom po 46 $\frac{1}{2}$ gld. zaslužka plačalo, je znesel sam zaslužek okoli 14 milijonov goldinarjev. Po prerajbi se je v raznih deželah na Angležkem in v Ameriki od leta 1836 do 1838 za 6,830.000 centov bombaža v razno blago podelalo, in od leta 1850 do 1852 pa že 12,630.000 centov, in po tem takem se je bombaževa poraba v 17 letih za 85 odstotkov povišala. In če pomislimo, da se je ljudstvo v tem času le za kakih 11 odstotkov pomnožilo, tako tudi lahko previdimo, da se je neizrečeno veliko bombaža med ljudstvom v raznih deželah porabilo.

Če premislimo te statistične naznanila, se lahko prepričamo, da, če se ravno tako pogostoma po bombaževih izdelkih poprašuje, se je cena angležke pavolnate preje v 14 letih in sicer od leta 1820 do 1834 za 45 $\frac{3}{4}$ odstotink ponižala, in bombaž pa celó za 51 $\frac{1}{3}$ stotink. Iz tega se tedaj lahko previdi, kar sem jez gori izrekel, da se mehanična umetnost ne kaže nikjer v večji slavi, kakor ravno pri bombažni obrtni.

Ker je tedaj bombažna obrtnija posebno važna reč, tako se bom pri nji nekoliko del časa pomudil. — Mašine so — se iz ust nespametnih ljudi od več krajev sliši — zlodjeve sovražnice rokodelcov, ki jim, kakor tudi obrtnikom veliko veliko kruha požró, in dandanašnji vse več obrtnije pogoltnejo in popolnoma v nič pripravijo. Mašine so tisti vod, kateri vsacemu posestniku (kapitalistu) pripomore, naj je obrtnik ali ne, da začne obrtnijo na debelo opravljati in reči izdelovati, ki se jih ni svoj živi dan učil. Ali pa so te pritožbe tudi pravične? Ali so mašine res take zoprnice delavnih ljudi? Oh, moj Bog! kako drago bi mogel slehrni delavec dandanašnji svojo srajco, svoje nogovice, svojo sukno in svoje orodje plačevati, če bi se mogla vsaka reč na drobno z golimi rokami napravljati!

Mašina je kakor živinče, katero tudi le kakor mašina dela, obedve ste le potelesene moči, ki brez zavednosti razne opravila namest ljudi opravljajo. Brez razuma, kateri človeka bistri, da namen svojega opravila spozná, bi bil človek mrtvi mašini enak. Le namen dela povzdiguje vsako opravilo na višo stopnjo, gorši ko je namen, tem gorše je opravilo, ravno po tej meri se tudi vsaka obrtnija ujema.

Mašine oprostijo človeka takih del, ki jih po navadi živina opravlja, in prevzamejo sčasoma take opravila, ktere se vedno po enem osnutku in kopitu ponavljajo in opravljajo. Mašina storí človeka pripravnega, da svoje znanosti obrne na izdelovanje tacihih reči, ktere so po umu in znajdbi, ličnosti in izpeljavi visoke cene vredne. Mašine so tedaj take najdbe, ki so človeka do popolne obrtniške zmožnosti pripeljale, namesti njega so telesne dela prevzele in ga v popolno posestev umetavnosti in znanosti posadile.

Po tem takem se je mašina po pravici „sužnica prihodnosti“ imenovala, zato ker ona dela opravlja, ktere so mogli nekđaj delavci pri vseh ljudstvih na svetu opravljati. Sužen*) je mogel pri starih Rimljanih in Grkih vse obrtniške dela opravljati. Sužnik je izdeloval pri Nemcih nekđaj hišno pripravo in orodje, obleko itd., zakaj svobodni ljudje so se take dela opravljati sramovali. Delavec je bil tedaj sužnik preteklosti; mašina pa od dné do dné bolj lastnosti na se jemlje, da jo moremo „sužnico prihodnosti“ imenovati.

Mašine čistijo dan današnji sirovi bombaž, mikajo, predejo in tkajo, napravljajo iz njega tisučerne načrte (muštre), tkanino belijo, različno barvajo, zgibujejo in dodelano blago skladajo za odpošiljanje. Predivna mašina opravi sedaj 266krat več kakor navadni ročni kolovrat. Na Angležkem zamore en sam mož z dvema otrokoma in z

dvema mašinama, ki imate po 3 do 400 vretenc, do 250 ali pa še celó do 350 funtov preje na dan spresti; v tem času navadna predica na kolovratu komaj pol funta, k večemu en funt sprede.

En angležk tkavec steká s kakim 12 let starim fantičem na 4 predivnih mašinah na teden po 648 do 720 vatlov tkanine; en navaden tkavec je pa napravi, če urno in spešno tká, komaj kakih 70 vatlov. Tiskarska mašina z mesingastimi valjarji, kjer se bombaževina barva, napravi v eni minuti 24 do 30 vatlov trojebavane tkanine, na dan pa 11.000 vatlov; z ročno mašino se je pa komaj kakih 3 do 350 vatlov, in sicer le z eno barvo natiska.

(Dalje prihodnjič.)

Svět, kako bi se našemu slovstvu pomagalo.

Če tudi neprenehoma tarejo naše slovstvo razne neugodne zadeve, vendar se je začelo, zlasti v poslednjih letih, lepo in veselo razcvetati; al mnogo več in lepšega sadú bi bilo že obrodilo, ako ne bi imelo tako malo podpore. Mi Slovenci nimamo akademije, ne mecenov, ne družih pomočkov, katerih se veselé druga slovstva; imamo le preveč ovér in zaprek, ktere so sploh znane; naši pisatelji so podobni čolničem v valovitem morji; njih največ se lovi po svetu okoli s trebuchom za kruhom; primanjkuje jim časa, poduka in pripomočkov; zato ne moremo od njih zahtevati posebno izvrstnih del. Kako je z našim knjigotrštvom, vé vsakdo, kdor je imel v tem kak posel; naj o tem molčim; tudi dozdanja veljava našega jezika v javnem življenju je vsacemu znana. Vse to je krivo, da slovstveno naše stanje nikakor še ni veselo, ampak žalostno. Ker pa iz njegovega polja poganja naša narodnost, dušna in materialna sreča in blagor, ker se narod z njegovim krepljenjem krepi, jači in veliča, z njegovim hiranjem hira, gine in umira: zato moramo slovstvo v velicej skrbi imeti, z vso močjó in ljubeznijo ga gojiti in podpirati, moramo skrbeti, da mu postavimo stanovitno in krepko podporo. Prepričan sem, da je to živa želja vsacega Slovenca, ki ljubi svoj rod, kteremu bije srce za lepo svojo domovino, komur so mili tisti glasovi, ktere je najpred čul iz ust svoje matere, s kterimi je najpred Boga molil. Na to rodoljubje vpert, podajam svět, kako bi se pomagalo slovstvu in prosim modre možé, naj ga presodijo, in če je po njihovih mislih, naj ga s krepko voljo in resnim djanjem podpró. Svetujem pa tole:

Naj bi se vsi naši pisatelji in rodoljubni rojaci spojili v literarno društvo; ljubljanska čitalnica naj bi prevzela splošne društvene opravila in bila glava društvu; vse druge čitalnice naj bi bile podružnice, naj bi nabirale ude in društvenino ter pošiljale imena nabranih udov in društvenino v Ljubljano. Kjer ni čitalnice, naj bi to opravljali drugi rodoljubje.

Vsak ud naj bi plačeval na leto kaj malega društvenine in ne zahteval za to nikake odškodbe ali povračila, saj bi vsak majhen dar bil velika zadušbina. Pravila bi društvenino določila, dragovoljni darovi bi se hvaležno prejimali. Morebiti bi tudi ne bilo napak, vpisovati za dosmrtno ali častne ude, ali za utemeljitelje tiste rodoljube, ki plačajo enkrat za vselej določen znesek.

Društvo bi iz nabrane društvenine razpisavalo darila za dobre izvorne dela, kupovalo dobre spise in izvrstne prestave:

- a) ki so šolam potrebne,
- b) ki so prostemu ljudstvu, posebno mladosti v poduk, ali ktere bi sicer ljudstvo rado prebiraló in bi mu bistrile um in blažile srca,
- c) ki razlagajo razne učene reči, ali gojé lepoznanstvo in umetnost.

Društvo bi moralo izdajati samo res dobre dela. Zato naj bi volili pisatelji izmed samih sebe presojevavce. Pri tacihih volitvah bi se moral ozor jemati na znanstveno

*

*) Pri starih Grkih je bilo skoraj $\frac{3}{4}$ ljudstva sužnikov, pri Rimljanih pa še celó polovica, od kterih je pa že veliki modroslovec Aristotel prerokoval, da, kadar bodo tkavske statve same tkale, ne bo treba več sužnikov. Pis.

razdelke. Vsak spis bi morali dobro presoditi možjé, ki so trdni v tistem predmetu, o katerem govori, pa tudi jezikoslovci in taki, ki imajo uho za lepoglasje. Ni treba, da bi vsi presojevalci stanovali v Ljubljani.

Društvo bi skrbelo, da se knjig, ktere bi izdalo, kolikor mogoče med občinstvo spravi. Prav cenó bi se morale prodajati zlasti tiste knjige, ki bi bile namenjene šolam in prostemu ljudstvu.

Pravila bi imele vse to natanko določiti.

Tako društvo bi vživalo med narodom veliko zaupanje; po podružnicah in udih bi se lahko brez velike težave in stroškov mnogo knjig spravilo med ljudstvo; naše slovstvo bi dobilo središče in trdno stalo, narodnost krepko podporo in brambo, omika bi med nami vspešno napredovala, tujščini se vrata zapirala.

Rodoljubni in bistroumni možje! preudarite moj nasvèt in če ga potrdite, skusite, da ne ostane mrtev.

Fr. Cegnar.

Nekaj o liberalni in národni stranki.

Dobrovoljno premišljevanje za gospoda in kmeta.

(Dalje.)

Tisti, ki veljavo in moč narodnosti poznajo, vendar pa so njeni sovražniki iz neblagih namenov, pravijo, da je med Slovani samo mala stranka nositeljska narodne ideje. Toliko vendar že rekó, da je stranka, in tudi tajiti ne morejo, da se stranka množi. „Večina, pametna večina naroda — kričijo nasprotniki — se ne zmeni za take sanjarije in jih od sebe vrača.“ Od kod nek vejo ti možje kaj tacega?

Po naravi ima vsaka stranka tudi nasprotno stranko. Jeli pa med narodi s tako imenovanimi narodnimi strankami najti ktera stranka iz ravno tega naroda izhajajoča z izrečenim nasprotnim programom? Ni je. Ako je pa ni, kaj je potem narodna stranka? Skušajo pač tù in tam stranke na noge stopiti, ktere so si v tem podobne, da sovražijo in napadajo narode, ki se za svoje pravice poganjajo, pa odkritim stopiti med narod, si pridobiti zaup in prijatle, jim ali ni mar ali ne mogoče; jedro svojega programa pa zavijajo v prijazne besede. Geslo „enakopravnosti“, ktero včasih rabijo, se tako malo ujema z njihovim ravnanjem, da ima „enakopravnost“ v njihovih ustih nasprotni pomen. Mar narodni besedniki ne tirjajo tudi enakopravnosti, ktera gotovo nima Janusovega obraza. Po osebah so pa ti „liberalni“ ravnopravniki večidel možje, ki niso rojeni iz naroda, med katerim živijo, ali, kateri po svojem stanu ali odgoji nimajo popolnoma prostih misel in besed, zraven pa tudi mnogi nevedneži, ali ljudje brez značaja, ki menijo, da je bolje za njih trebuhe, ako danes tako, jutri tako upijejo. — To je „liberalna“ stranka med Slovenci.

Kdo pa so govorniki naroda? Vsaj toliko so vsi omikani, toliko svobodni, da morejo prosto misliti in govoriti o javnih zadevah. Sinovi so naroda, med njimi poznani in spoštovani; oni poznajo želje in potrebe njegove, in lahko jih poznajo, ker živijo med narodom in z njim govorijo z prijeto domačo besedo. Kar govorijo, tega so prepričani, narod pa poslušá njihove besede, ktere verjame v zaupanji in ljubezni do svojih prvakov.

Vendar poprej imenovani nasprotniki pravijo: „narod želí kaj družega, narodu ni mar lastna narodnost.“ Od kod tudi to vejo? Udje naroda ali molčijo, ali pa govorijo enoglasno s svojimi vodniki; tedaj nasprotniki naroda v sladki navadi — lažejo. — Nasprotniki narodnosti sicer pravijo, da te ideje so sanjarije nekterih, in širokoustenje zopet nekterih iz osebnih namenov. — Kteri so pač ti osebni nameni? Narodu svojemu koristiti, mu po vsi moči k sreči pripomagati, mora iz hvaležnosti biti vsakega osebni namen, in to je namen tudi narodnih mož. Ali da bi s svojim prizadevanjem hotli narodu škodovati, bi morali po katerem narodnem so-

vražniku močno močno biti podkupljeni s težkim zlatom, ali zagotovljenimi visokimi častmi. Tega jim pa očitali niso tudi najhuji nasprotniki, kteri tudi spoznati morajo, da govorniki naroda nimajo družega povračila svojega truda, kakor čast med narodom in lastno zavest dobrih del, — družega sladkega nič, temveč za privržek marsikaj grenkega, kar pa ne pride iz naroda.

Komur pa je mar pozvediti želje in zadeve bodi si kterelega naroda, na koga naj se obrne?

Odgovor na to nam je tako lahek, kakor vprašanje važno; ko največa zmota v presoji javnega življenja je slabo znanje zadev in neprepričaven poduk o stanji državljskih željáj, ker napčno in nestanovitno je, kar se zida na negotove ali prazne podlage.

Lahko se bo v teh rečeh resnica odkrivala, ko bo državljanska čednost vès narod prešinila, ko bodo po neodvisni volitvi v deželski in državni zbor prihajali možje, ki pravi stan domovine poznajo in se ne bojijo govoriti čiste resnice. To se pa počasi godí; kakor tisti, ki ravnokar črke pozná, še precej časa potrebuje, da se gladko brati naučí, tako potrebujemo tudi mi, ki smo pred kratkim ustavne pravice dobili, še mnogo skušinj, preden bomo popolnoma ustavni velike države vredni, na-njo ponosni, svobodoljubni državljani.

Ta preskušinja, ta preroditev bode v Avstrii posebno važna in zanimiva, ne samo zavoljo maloletnosti ustave, s ktero polovico dežel nastopi poprej nenavajeno razvitje, ampak posebno zato, ker imamo toliko različnih dežel po legi, velikosti, šegi in narodnosti prebivavcov in zgodovinski preteklosti. Povsod se bodo pri ohranjeni prostosti jezika resno, oestro pretresovale javne zadeve in ustavne naredbe; časnikarsko prepiranje, kadar le bo orožje povsod enako, bo nahajalo mnogo bravcov in vedno več prijatlov ali nasprotnikov.

Kakor je že večkrat bilo izrečeno, da ustavna vlada mora imeti nasprotno parlamentno stranko; tako ravno je v ustavni državi spodobno pretresovanje javnih državnih ne samo koristno, temuč potrebno, in nikakor ne sme vtihniti, ker ono ravno je živa priča zrelosti in sposobnosti državljanov za dobro ustavno vlado.

Ravno v Avstrii, ki je tudi v mnogih drugih rečéh malo podobna zahodno-evropejskim državam, se čudno razkazuje, da se delijo prijatli napredka v dva tabora, med tem, ko stojé drugod napredkaljubni možje v enem, zagovarjavci ostaje pri starem pa v drugem taboru. Kakor resnično je tedaj, da zdaj zaželjena ustavna svoboda ni edina, tako gotovo je tudi, da svoboda, s ktero bodo zadovoljni vsi avstrijski narodi, ne bo se smela stvariti po podobah v unanji h ustavov, pa tudi ne po željah enega avstrijskega naroda samega. Ne na videz ne v duhu ne sme en narod predpravice imeti pred bratinskimi narodi in posebno zavoljo manje množine se ne sme en narod za družega postavljati. Mati Avstrija mora vse sinove enako ljubiti; izpeljava narodne enakopravnosti mora, ako hoče biti država mogočna, srečna in slavna, popolnoma in odkritosrčno obveljati. Avstrija, ktere naras in ohranitev ima v sebi toliko nepričakovnih dogodkov, v kterih se neka posebna previdnost skazuje, Avstrija je imela v nevarnih časih toliko čudne sreče, v navdušenih dobah toliko poprej neznane moči, da že iz preteklosti moramo soditi, da je v sedanjih prestopnih časih brez vse nevarnosti, in da bo tudi iz njih stopila močna in slavna. Pa poprejšne sile bile so huje od sedanjih: takrat so se očetje naši junaško bojevali zoper vnanje sovražnike, ki so nas od vseh strani napadali; zdaj pa je nekaka zdražba med brati, med sočleni ostala iz zgolj neporazumljenja in premalo spoznanja nas samih in svojih sobratov v eni državi.

Ne bom ponavljal očitanga narodov med sabo, ker so vsakemu znane, pa naj bi se raje pozabiti mogle. Hvala razširjeni prostosti očitnega razodevanja političnih misel,